

EL GENOMA MÍNIM DE LA CIÈNCIA-FICCIÓ

Antoni Munné-Jordà

Un dels darrers volums de la sèrie d'escriptors grecs de la Fundació Bernat Metge és les *Qüestions mecàniques* d'Aristòtil, un llibre tècnic que ens arriba en una col·lecció de textos literaris clàssics. El filòsof i científic Aristòtil, al segle IV abans de l'era comuna, inicia el seu manual tècnic, de mecànica, explicant què és la mecànica com a part de la tècnica, una cosa aparentment ben allunyada de la poesia, però per a fer-ho recorre a les paraules d'un poeta.

Diu:

...quan cal fer quelcom fora de la natura, es presenta una aporia a causa de la dificultat, i es fa necessària la tècnica; i per això anomenem mecànica la part de la tècnica que ajuda en aquestes apories. Ja que, com va expressar el poeta Antífont –i és així–, «amb la tècnica vencem en allò en què som vençuts per la natura».

«Amb la tècnica vencem en allò en què som vençuts per la natura» són les paraules del poeta a què recorre Aristòtil per explicar afinadament una qüestió tècnica. Val la pena tenir present que, al temps dels clàssics, la ciència –o la tecnociència, si voleu dir-ne en aquest cas de la mecànica– i la literatura –o la poesia, si voleu, una creació artística– ja estaven relacionades.

En un altre llibre recent, *Literatura i Holocaust* de Rosa Planas, al capítol titulat «Entre la història i la ficció: la literatura», llegim:

En els seus orígens la literatura coneix la imbricació amb la història. Cal que ens situem al segle d'Homer, als poemes èpics que sorgiren del record de les terribles guerres entre troians i grecs. Entre religiosa i profana, la literatura va ser concebuda per a servir la memòria dels fets extraordinaris. Aquesta va ser, en principi, la seva principal funció. La motivació no implícita, però, que no se cerqués una forma elevada que defugia el llenguatge comú tot mirant de trobar l'expressió depurada i sublim.

Per a parlar de ciència-ficció, la literatura del nostre temps, hem reulat des del segle IV fins a les acaballes del segle IX o al segle VIII abans de l'era comuna. Potser no calia anar tan enrere. Però ho podríem justificar

El famós robot C3PO de la *Guerra de les Galàxies* respon a la descripció que ja va fer Homer a la *Illiada* d'uns robots andròides daurats que «semblaven talment donzelles ben vives».

**«ÉS PER LA LITERATURA
QUE ANEM SABENT COM
HAN REACCIONAT ELS
ÉSSERS HUMANS DAVANT
ELS DIVERSOS REPTES»**

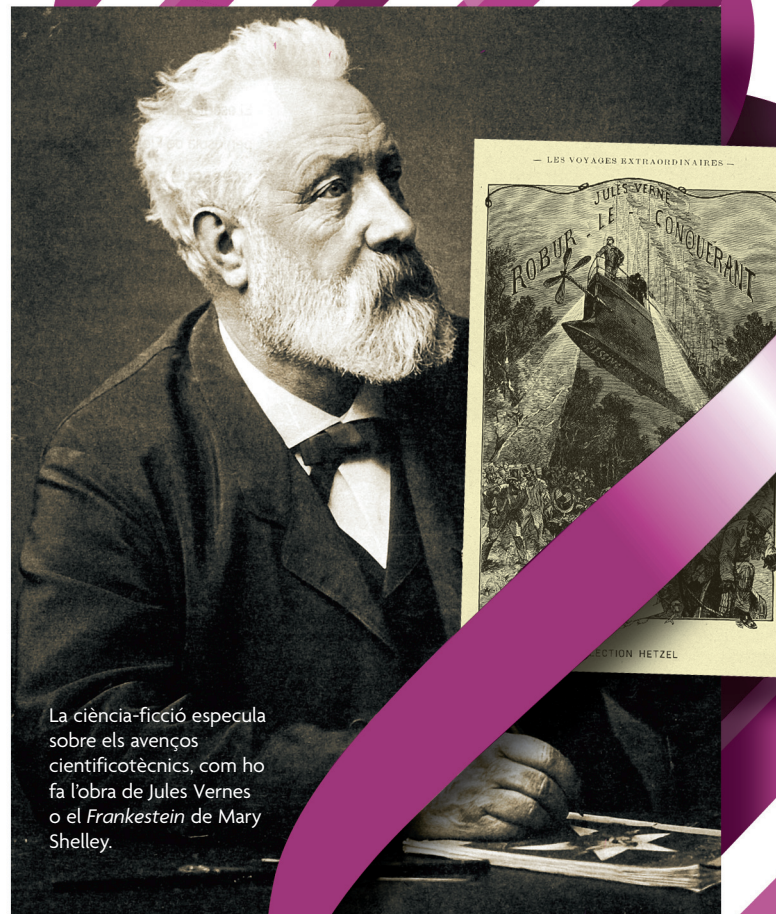
fins i tot des del punt de vista de la moderna literatura de ciència-ficció. Efectivament, és a la *Iliada* on trobem la primera descripció d'uns robots andròides:

[...] el senyor [Hefest], el van ajudar unes minyones d'or, que semblaven talment donzelles ben vives; tenien pensament al cervell, empraven la veu i es movien, i certes tasques sabien
[Homer, 1997: cant XVIII versos 417-420.]

Aquesta és una perfecta descripció del robot daurat C3PO (o See Threepio) de *La guerra de les galàxies*. I també surten uns llums automàtics que compareixen a il·luminar l'assemblea dels déus i es retiren tots sols quan s'acaba:

Doncs van trobar-lo suat [Hefest], al voltant de les manxes, i amb presses perquè s'anava forjant vint trespeus en total, per posar-los arrambats en un mur de l'estança de sòlides bases. I va muntar rodes d'or a cada un per sota, de forma que penetressin per si a la junta dels déus i tornessin, un cop llesta, a palau, de debò meravella de veure.
[Homer, 1997: cant XVIII, versos 372-377.]

Però no em volia referir tant a aquest aspecte més anecdòtic, sinó a una qüestió més de concepte. Deia Rosa Planas que la literatura neix imbricada amb la història. De fet, els poetes èpics del cicle homèric comencen a narrar quan tenen alguna cosa per explicar, alguna cosa per recordar, i la més grossa que tenien al pap era la guerra de Troia. Els entesos fins i tot consideren que l'autoria de la *Iliada* és deguda a algun supervivent de Troia, possiblement una troiana. Els troians, després de la seva destrucció com a poble, deixen de ser part de la història viva per a entrar al domini de la literatura. Això ens pot fer veure com, de mica en mica, mentre la història va cap al terreny més científic, ni que sigui de les ciències socials, empíriques, i tracta d'explicar què ha passat o què hauria pogut passar, la literatura, alliberada en principi d'aquest paper notarial, s'inclina cap a la ficció, cap a narrar històries fictícies. Però amb això no deixa de parlar de la realitat: recordem que el poeta parla de Troia, ni que sigui mitificant-la. La cosa que, al capdavant, fa la literatura inventant situacions fictícies en les quals explica com hi responen els éssers humans, és anar bastint una mena de biografia mítica, ideal, dels éssers humans. Com respon Ulisses davant l'adversitat que li impedeix tornar a Ítaca? Com afronta

La ciència-ficció especula sobre els avenços científicotècnics, com ho fa l'obra de Jules Vernes o el *Frankenstein* de Mary Shelley.

«LA IL·LUSTRACIÓ MARCA DEFINITIVAMENT LA SEPARACIÓ ENTRE LA HISTÒRIA I LA FICCIÓ, ENCARA QUE MOLTS LECTORS ACTUALS DEL “CODI DA VINCI” I DERIVATS NO SE N'HAGIN ADONAT»

Electra l'assassinat del seu pare Agamèmnon en mans de l'amant de la mare? Com es comportarà Hamlet en un cas paral·lel? Què farà Anna Karèнина en un context tediós i amb un marit gens estimul·lant? Com reaccionarà la Mila

tancada a l'ermita envoltada d'un ambient hostil que la condemna a la solitud? És per la literatura que anem sabent com han reaccionat els éssers humans davant els diversos reptes, i és en la literatura que anem trobant els models i els arquetips del comportament humà.

De tota manera, fins a l'arribada del món modern es va anar mantenint força aquell lligam inicial entre història i literatura. Així, els assistents a les

tragèdies gregues, els que escoltaven narrar les llegendes del cycle arturià i els lectors contemporanis de la crònica de Jaume I acceptaven amb la mateixa convicció els fets històrics, les gestes dels herois i la intervenció dels déus, el mag Merlí o sant Jordi.

En canvi, al segle XVIII, els lectors dels *Viatges de Gulliver* (1726) ja entenien que aquelles expedicions llegendàries eren producte de la imaginació de Jonathan Swift, que utilitza una història fictícia per denunciar uns defectes concrets de la societat. La Il·lustració, l'enciclopèdisme, Voltaire, tot això al segle XVIII, a l'època moderna, marca, doncs, definitivament, aquesta separació entre la història i la ficció,

«SI LA LITERATURA EN GENERAL ENS EXPLICA EL MÓN TAL COM ÉS O HA ESTAT, LA CIÈNCIA-FICCIO ES PLANTEJA QUE LES COSES NO SERAN SEMPRE TAL COM SÓN»

és a dir, la descripció de la realitat i la literatura d'imaginació, encara que molts lectors actuals del *Codi Da Vinci* i derivats no se n'hagin adonat.

D'altra banda, també en aquest segle XVIII de les Llums, la ciència, que tal com l'entendem ara tot just s'havia estructurat al segle anterior, comença a adquirir una gran complexitat i una gran diversificació, que demana l'especialització. Diuen que Leibniz, mort el 1716, és l'últim savi que sap de tot: l'empresa de l'enciclopèdia francesa ja és una obra col·lectiva que exigirà la col·laboració d'especialistes en cada camp. I al segle següent, amb el romanticisme, es consumarà la divisió entre ciència i lletres, tecnòlegs i humanistes. Una divisió que arribarà a ser hostilitat.

El 1833, des de la seva masia de Vilanova i la Geltrú, el poeta Manuel de Cabanyes, quan està a punt de reverenciar «aquells als quals, amb ells divinitzant-se, / l'home eleva a l'empiri», i «El genoll gairebé flectia d'esma / per adorar-los», sort que li arriba el seu «geni» espiritual i l'adverteix contra l'error del món que «invoca la ciència / d'uns falsos savis» i contra «la dèria lloada / d'aquell que en dansa féu anar els planetes / del firmament, a guisa de la poma / que, desprenent-se, li aixafava els nassos» [Cabanyes, 1935], amb una burla evident a Newton (1642-1727) amb el retret d'haver alterat la percepció tradicional i religiosa de la realitat cosmològica geocèntrica.

Alliberada, doncs, de la feina d'haver de narrar la història, però separada també de tot un àmbit de la cultura com és la ciència, la literatura actual, classificada en l'àmbit de les lletres, continuava tenint la comesa de bastir la biografia mítica de la humanitat, explicar l'ànima de la realitat humana. Però si hem dividit la realitat en dos àmbits, ciències i lletres, quanta quantitat de realitat pot agafar la literatura si se situa només dins un dels àmbits, les lletres, en què aquesta realitat està migpartida?

Essent necessàriament esquemàtic, resumiré la literatura de ciència-ficció en tres funcions necessàries, considerant sempre la ciència-ficció com un gènere literari, és a dir, com una parcel·la de la literatura que es marca unes determinades fites dins l'àmbit de la literatura en conjunt:

1. La ciència-ficció ens hauria de preparar per afrontar els reptes d'ara mateix i del futur, majoritàriament els

que previsiblement són producte de la tecnociència humana, a l'altre extrem de les narracions primitives, que explicaven com s'havia comportat la humanitat davant els reptes de la història.

2. Extrapolant els comportaments humans, fora dels condicionaments històrics, la ciència-ficció hauria d'ajudar a bastir aquest retrat essencial de la humanitat que és tasca de la literatura.

3. Des de la pràctica literària, la ciència-ficció hauria d'ajudar a restituir la unitat que es va perdre amb la dissociació entre l'àmbit de les ciències i el de les lletres, prenent els temes i la documentació dels àmbits afectats per la tecnociència, especulant sobre el seu desenvolupament.

M'explico.

1. Al principi deia que la literatura neix relacionada amb la història, quan la humanitat té coses per recordar i per explicar. Però una comesa de la literatura de ciència-ficció és, al contrari, especular sobre el present i el futur previsible, aportant els elements de reflexió tecnocientífics que poden no estar a l'abast del lector corrent, i anticipant reflexions sobre les conseqüències del progrés tecnocientífic. I això li marca dues característiques que defineixen el gènere: *a)* és una literatura «del canvi», és a dir, que si la literatura en general ens explica el món tal com és o ha estat, la ciència-ficció ens planteja que les coses no seran sempre tal com són; i *b)* més que cercar mostrar el comportament de caràcters individuals excepcionals, com fa la novel·la de tradició romàntica, la reflexió de la ciència-ficció és sobre la manera com aquests canvis afectaran la humanitat en conjunt. En aquest sentit podem comparar novel·les com *Frankenstein* o les aventures sobre ciència de Jules Verne, centrades en l'obra d'un personatge que s'aparta del comú, amb la nova literatura de Wells, que reflexiona sobre la manera com la societat reacciona davant l'obra d'aquests personatges.

2. Si deia al principi que la literatura cerca dibuixar una biografia mítica, ideal, de l'ésser humà, la ciència-ficció, en no haver de treballar amb personatges sotmesos als condicionaments històrics, socials i tecnològics actuals, pot despullar la natura humana dels aspectes accessoris i aprofundir en els elements essencials per arribar a establir aquest retrat ideal. Pot fer, aproximadament com explicava el professor Juli Peretó, el que fan

els que treballen en la síntesi de vida al laboratori (Peretó, 2003): «partint d'éssers –cèl·lules procariòtiques– de per si simples i fent un exercici, teòric i experimental, de major simplificació arribant a la llista de gens mínims per a la vida»; «La genòmica comparada i els mètodes experimentals de mutagènesi han permès de desenvolupar el concepte de *genoma mínim*. Es tracta, en definitiva, de determinar quants i quins gens constitueixen el repertori mínim per a la vida.»

És a dir, treure a la cèl·lula els gens diguem-ne accidentals, per quedar-se amb els essencials, i a continuació, és clar, «planegen recollir tota la informació possible per tal de sintetitzar un genoma mínim i després introduir-lo en una cèl·lula sense DNA, però dotada de tots els components necessaris per a expressar aquest genoma sintètic. Aquesta estratègia à la *Frankenstein* pot permetre de corroborar que la llista de gens i les seqüències reguladores requerides per a la seua correcta expressió deduïdes prèviament són necessàries i suficients per a donar suport a la vida cel·lular» (Peretó, 2003).

De la mateixa manera que els personatges futuristes o extraterrestres, arquetípics, de la literatura de ciència-ficció també han de ser perfectament vius, versemblants i factibles en el seu context. Un camí paral·lel, doncs, entre ciència i literatura que hauria de facilitar el tercer punt:

3. Ajudar a construir aquesta anomenada tercera cultura, que té en compte en pla d'igualtat ciència i lletres, sense oblidar mai, com deia Rosa Planas, de cercar «una forma elevada» i de mirar «de trobar l'expressió depurada i sublim», perquè, no en va, quan parlem de literatura de ciència-ficció parlem de *literatura*. ☺

com deia Rosa Planas, de cercar «una forma elevada» i de mirar «de trobar l'expressió depurada i sublim», perquè, no en va, quan parlem de literatura de ciència-ficció parlem de *literatura*. ☺

BIBLIOGRAFIA

- ARISTÒTIL, 2006. *Qüestions mecàniques*. Revisió del text grec i traducció d'Albert Presas i Puig i Joan Vaqué Jordi. Fundació Bernat Metge. «Escriptors grecs». Barcelona.
- CABANYES, M., 1935. *Poesies completes de Manuel de Cabanyes* (versió d'Alfons Maseres). Barcino, «Col·lecció Popular Barcino», CXIV. Barcelona.
- HOMER, 1997. *La Iliada*. Trad. de Manuel Balasch. Edicions Proa, «A tot vent». Barcelona.
- PLANAS, R., 2006. *Literatura i Holocaust*. Leonard Muntaner, «Temps Obert». Palma.
- PERETÓ, J., 2003. *Què és la vida i com podem fabricar-la*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.

Antoni Munné-Jordà. Escriptor especialitzat en ciència-ficció (Barcelona).

«UNA COMESA DE LA LITERATURA DE CIÈNCIA-FICCIÓ ÉS ESPECULAR SOBRE EL PRESENT I EL FUTUR PREVISIBLE, APORTANT ELS ELEMENTS DE REFLEXIÓ TECNOCIENTÍFICS QUE PODEN NO ESTAR A L'ABAST DEL LECTOR CORRENT»